

ACCEPTATIE DOOR CONFRONTATIE. *Het 'zwart-witte huwelijk' van Joseph Sylvester en Marie Borchert (1928-1955)*

Marga Altena

*in samenwerking met Petra Grimberg en
Hubert Berkhout*

Joseph Sylvester en Marie Borchert rond 1928.

Foto in het plakboek van het echtpaar.

Bron: Collectie de heer F. Tanke, Oldenzaal

In de eerste helft van de twintigste eeuw waren kranten en tijdschriften belangrijke bemiddelaars bij de constructie van opvattingen over vreemde volken en culturen. Deze bijdrage behandelt de berichtgeving over het etnisch gemengde huwelijk van Joseph Sylvester en Marie Borchert tussen 1928 en 1955. De analyse weerlegt niet alleen de Hengelose mythe over de probleemloze acceptatie van nieuwkomers in deze stad, maar toont vooral hoe mediarepresentatie het gedrag van mensen beïnvloedde. Daarnaast wordt geschetst op welke manieren het echtpaar zelf van nieuwsmedia gebruik maakte.

In het najaar van 1928 kwam het leven in het Twentse Hengelo even tot stilstand.¹ Winkels werden gesloten, het verkeer werd stopgezet door de politie en enkele duizenden mensen blokkeerden de straten.² Nieuwsgierige arbeiders, kantoorklerken, dienstboden, bakkersjongens en moeders met kinderen verzamelden zich bij het stadhuis om Joseph Sylvester en Marie Borchert te zien trouwen. Joseph Sylvester, afkomstig van het Caraïbische eiland Saint Lucia, zou in het huwelijk treden met de Hengelose Marie Borchert. Het feit dat een zwarte man ging trouwen met een witte vrouw – een gebeurtenis die vanwege de bestaande vooroordelen over zwarte mensen nauwelijks denkbaar was – prikkelde de Hengeloërs om te komen kijken.

Gezien de krantenaankondigingen die het huwelijk waren voorafgegaan, had men de belangstelling kunnen voorzien.³ Joseph Sylvester en Marie Borchert waren bekende burgers in de gemeente die op 29 september 1928 rond

30.000 inwoners telde. De mensen kenden de bruidegom als 'Menthol', een bijnaam die hij dankte aan zijn handel in tandpasta en gezondheidsproducten. De bruid heette in de volksmond 'Roosje' vanwege haar schoonheid. Marie behoorde tot een welgestelde bakkersfamilie. Ze werkte als model voor een modehuis dat de burgerdames van Hengelo bediende. Met haar stijlvolle kleding en moderne make-up maakte ze indruk op ieder die haar ontmoette.

Ook Joseph was gewend de aandacht te trekken. Als één van de zeldzame zwarte verkopers op de Nederlandse markten was 'Menthol' een nationale bekendheid. In origineel vormgegeven verkoopdemonstraties en advertenties exploiteerde Sylvester de onvermijdelijke aandacht van een zwarte man in een overwegend witte gemeenschap. Ronduit uitzonderlijk was het dat hij in zijn presentaties expliciete kritiek leverde op de gangbare vooroordelen over zwarte mensen. Daarover later meer.

Het huwelijk van Joseph en Marie werd niet alleen bijgewoond door familie, vrienden en stadsgenoten. Nadat de ceremonie was voltrokken, poseerde het paar op de trappen van het stadhuis voor de verzamelde pers. Zoals de Hengeloërs waren de nieuwsmedia gefascineerd door dit 'zwart-witte huwelijk'.⁴ Lokale en nationale kranten en tijdschriften besteedden er aandacht aan, variërend van foto's met een korte toelichting tot gedetailleerde verslagen. Deze belangstelling en de manier waarop dit gemengde huwelijk werd beoordeeld, maken de berichtgeving tot een fascinerende casus in de bestudering van de Nederlandse nieuwsberichtgeving over etniciteit in deze periode.⁵

Tot op de dag van vandaag bezetten Joseph Sylvester en Marie Borchert een prominente

1 Dit onderzoek werd ondersteund door een bijdrage van het Fonds Dr. Catharine van Tussenbroek. Naast het bestuur van dit fonds, wil ik de volgende personen bedanken voor hun hulp: Petra Grimberg en Hubert Berkhout; Betty de Hart, Radboud Universiteit Nijmegen; Jolien Harmsen, Vieux Fort Saint Lucia; Maria Grech, Bois d'Orange Saint Lucia; Jos Schwertasek, Historisch Museum Oald Hengel (HMOH); en niet in de laatste plaats Bert de Groot.

2 *Nieuwe Hengelose Courant* 3-10-1928.

3 Onbekend krantenknipsel: 'Een bekende verschijning van onze markten: de heer Menthol met zijn bruid.' Met handgeschreven commentaar: 'Ondertrouwd'.

4 *Van Eigen Erf* 4 (5-10-1928) 28; *Hengeloch Dagblad* 29-9-1928; 'Hengelo op zien smalst!', *Nieuwe Hengelose Courant* 29-9-1928 en 8-10-1928.

5 Met etniciteit bedoel ik de steeds veranderende afbakening van eigen en vreemde identiteiten, door de toekenning van culturele kenmerken en van uiterlijk en gedrag: Betty de Hart, *Onbezonnen vrouwen. Gemengde relaties in het nationaliteitsrecht en het vreemdelingenrecht* (Amsterdam 2003) 28; Halleh Ghorashi, *Ways to survive, battles to win. Iranian Women Exiles in the Netherlands and United States* (New York 2003) 27-28.

plaats in het collectieve geheugen van de inwoners van Hengelo, een aanwezigheid die gedeeltelijk wordt verklaard door hun veelvuldige verschijning in publicaties tijdens en na hun leven.⁶ Recente uitgaven presenteren het echtpaar steeds weer als een voorbeeld van tolerantie tegenover nieuwkomers in Hengelo. Dit artikel bestudeert de mediaberichtgeving over de beide echtgenoten gedurende hun huwelijksperiode. Ik onderzoek met welke beelden en teksten het etnisch gemengde paar werd weergegeven in Nederlandse kranten en tijdschriften. Welke fysieke kenmerken en gebruiken werden Joseph Sylvester en Marie Borchert toegeschreven die hen rangschikten volgens de toen geldende etnische maatstaven? Hoe verhiel de berichtgeving zich tot de bestaande mediabeeldvorming over

- 6 *Oald Hengel* (1977) 3, 3; *Oald Hengel* (1977) 4, 5; Rudie Kagie, *De eerste neger. Herinneringen aan de komst van een nieuwe bevolkingsgroep* (Houten 2006); Annemiek Lenferink-Van Daal e.a., *Zij-kant Hengelo. Vrouwen over hun leven en werk 1920-1990* Hengelo 1990; *Oald Hengel* (1995) 2, 12; Rinus Scholten, *Het zout in de pap. Levenschetsen van markante Hengeloërs* (Hengelo 1998) 127-131; Kees Verheul, *Kleine knieval* (Amsterdam 1998) 39-50; *Oald Hengel* (2000) 11, 135; *Oald Hengel* (2002) 12, 168; Wim Wennekes en Trix Broekmans, *Het boek van Hengelo (1802-2002): Kroniek van een industriestad* (Hengelo 2002) 188; *Tubantia* 31-6-2004; *Tubantia* 10-5-2006.
- 7 Over representatie van etniciteit: Maaïke Meijer, *In tekst gevat. Inleiding tot een kritiek van representatie* (Amsterdam 1996); A. McClintock, *Imperial leather. Race, gender and sexuality in the colonial contest* (New York en Londen 1995); Marga Altena, *Visuele strategieën. Foto's en films van fabrieksarbeiders in Nederland (1890-1919)* (Amsterdam 2003).
- 8 De geïnterviewde mensen reageerden op oproepen in dagbladen, tijdschriften en radioprogramma's op Saint Lucia en in Nederland. Daarnaast werden vragen per post beantwoord, in telefoongesprekken en in interviews, gedurende het najaar van 2006. Verzoeken van respondenten om anoniem te blijven, zijn gerespecteerd.
- 9 De onderzoeksbronnen bestaan uit berichten over het echtpaar in kranten en geïllustreerde tijdschriften; uit persoonlijke en zakelijke brieven, ontwerpen en rekeningen van advertenties; en een lijvig plakboek met familiefoto's en krantenknipsels. De ontwerpen van 'Menthols' advertenties bevinden zich in HMOH. Het plakboek maakt deel uit van de privé-collectie van de heer F. Tanke in Oldenzaal.
- 10 Het Antwerpse vreemdelingenregister vermeldde in 1920 Willam Sylvester, geboren rond 1850 te Californië, als vader van Joseph Sylvester. Wanneer men niet beschikt over documentatie van een geboorteregister is het moeilijk om familierelaties te achterhalen op Saint Lucia. Het was niet ongebruikelijk dat zogenaamd 'heidense' namen zoals Philipsia niet werden erkend door de priester die de doop verrichtte en dat deze het kind alsnog een 'echte' katholieke naam toekende. Voor- en achternamen werden bovendien naar Frans gebruik omgewisseld, een gebruik dat wordt verklaard doordat Saint Lucia ook een Franse kolonie was. Daarnaast verheerschen in dit land namen die bestaan uit twee voornamen. Door deze omstandigheden zijn historische familierelaties soms slechts te reconstrueren door de betreffende familieleden. Informatie verstrekt door Maria Grech, Bois d'Orange (22-10-2006). Joseph Sylvester werd nog herinnerd door mevrouw Ellis, Castries, Saint Lucia.
- 11 Op Saint Lucia en in Nederland plachten onechte kinderen enkel de naam van hun moeder te gebruiken: Daniel J. Crowley, 'Naming customs in St. Lucia', *Social and Economic Studies* 5 (1956) 87-92.
- 12 Archbishop's Office Castries, Saint Lucia; National Archives Authority of Saint Lucia, Castries, Saint Lucia; Registry, Castries Saint Lucia. Door de verwoesting van het centrale bevolkingsregister in Castries door een stadsbrand in 1948 ging veel informatie verloren.
- 13 Een Hengelose jeugdherinnering vermeldt 'Negenowwe Filomena' als Sylvesters eigenlijke naam. Verheul, *Kleine knieval*, 49.
- 14 Scholten, *Het zout*, 130.

etnisch verschil? Daarbij ben ik vooral geïnteresseerd in de vraag in hoeverre de echtgenoten in staat waren om berichten te beïnvloeden.

Om antwoorden te vinden, worden teksten en afbeeldingen over Joseph en Marie onderzocht en vergeleken met traditionele representaties van zwarte mensen in kranten en geïllustreerde tijdschriften. Bij de analyse hanteer ik een methode die ik ontwikkelde in eerder onderzoek van historische beeldbronnen, aangevuld met tekstanalyses van etnische representatie door andere onderzoekers.⁷ Door de berichten te plaatsen naast informatie over de levens van Joseph en Marie, afkomstig uit archieven en interviews met hun familieleden en tijdgenoten,⁸ hoop ik de betrokkenheid van het paar te achterhalen bij de totstandkoming van de nieuwsberichten.⁹

Joseph en Marie

Joseph Sylvester (1890-1955) werd geboren op 10 augustus 1890 als zoon van de in de Verenigde Staten geboren William Sylvester en Veronique Philipsia.¹⁰ Het is onduidelijk of William en Veronique getrouwd waren omdat Joseph zijn moeders naam als tweede naam bleef gebruiken.¹¹ Hoewel zijn paspoort vermeldt dat hij op het Caraïbische Saint Lucia werd geboren, ontbreekt de vermelding van zijn geboorteplaats in lokale gemeente- of parochieregisters aldaar.¹²

Het lijvige plakboek van Joseph en Marie werpt enig licht op Sylvesters familierelaties. Een pagina in dit album toont een afbeelding van een mooi donker meisje, met een tekst die haar beschrijft als zijn zuster Philomena.¹³ Een foto, genomen rond 1930, laat haar baby zien en een andere zijn zwager met twee peuters op schoot. Weer een andere foto, een groepsfoto op de trouwdag, geeft enkele gekleurde mensen te zien van wie sommigen tot zijn familie behoorden. Nadere details over Josephs verwanten ontbreken. In een zeldzame opmerking over zijn familieleden vertelde Sylvester dat zij over de hele wereld waren verspreid, wat hem deed opmerken dat de zon nooit onderging over zijn familie.¹⁴ Een situatie die typerend was voor veel Saint Lucianen.

Net als de meeste mensen op Saint Lucia rond 1900 ontbrak het Josephs ouders aan middelen om hem te voorzien van een opleiding na het basisonderwijs. Zijn prentbriefkaarten aan Marie onthullen dat hij een ongeïllustreerd schrij-

ver was. Deze omstandigheid, naast het feit dat Sylvester geen vloeiend Nederlands sprak, identificeert Marie als coauteur van de teksten in het plakboek, de advertenties en andere aankondigingen die onder de naam 'Menthol' verschenen. De humor van de teksten is echter herkenbaar als die van Sylvester, zoals deze wordt herinnerd door zijn stadsgenoten.

Het lag tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw voor de hand dat Sylvester evenals veel jongelui van zijn generatie een beter bestaan zocht in het buitenland. Saint Lucianen, levend op een West-Indisch eiland van slechts 23 bij 43 kilometer en met beperkte economische mogelijkheden, waren gewend om te gaan werken in Guyana, Haïti, Panama of Suriname. Wanneer ze naar Europa migreerden, kozen ze als bewoners van een Britse kolonie doorgaans voor Groot-Brittannië. De bewoners van Saint Lucia waren gewend te migreren, geld te verdienen en naar huis terug te keren.¹⁵

In deze periode waren paspoorten in Saint Lucia en in Europa nog geen algemene praktijk. Reizigers kregen vergunningen uitgereikt die nauwelijks werden gecontroleerd. Daarnaast was het reizen als verstekeling populair. Hierom was het voor reizigers gemakkelijk om Saint Lucia ongeregistreerd te verlaten.¹⁶

Hoewel ook Sylvesters vertrek uit Saint Lucia ongedocumenteerd bleef, suggereert de schaarse informatie over zijn jeugd dat hij voor zijn vertrek naar Europa diverse landen bezocht op het Amerikaanse continent, waaronder Canada en de Verenigde Staten. De vroegste documentatie over zijn verblijfplaats vormt die in het bevolkingsregister van Philadelphia, dat hem in 1920 als inwoner opvoerde. Waarom Sylvester besloot zich in te schepen voor Europa is onbekend. Informatie uit het plakboek geeft aan dat hij vrienden had in Duitsland en Parijs. Het is niet denkbeeldig dat zij hem overhaalden naar Europa te komen, in die jaren een aangenamer leefomgeving voor een zwarte man dan de Verenigde Staten.¹⁷

Wat zijn motieven ook waren, Joseph verliet Philadelphia en nam de boot naar Antwerpen. In deze stad werkte hij als portier bij het Hotel Astoria. Waarschijnlijk betrof het een korte periode, want het bevolkingsregister van Antwerpen beschreef hem als een marktkoopman.¹⁸ Toen hij vijf jaar later, in 1925, probeerde in Nederland een bedrijf op te zetten, ontving hij hiertoe geen vergunning omdat hij in dit land niet stond geregistreerd. Twee jaar

later had hij meer succes en hij werd op 23 februari 1927 ingeschreven in het register van de stad Hengelo. De beambte noteerde dat hij afkomstig was van 'Santa Lucia, America', Engelsman en handelsreiziger.¹⁹

Op dit punt aangekomen, kunnen we ons afvragen waarom Sylvester, die als marktkoopman vertrouwd was geraakt met Belgische en Nederlandse steden, besloot om zich te vestigen in de kleine textielstad Hengelo. Wetend dat Joseph negen maanden later Marie Borchert zou trouwen, is het verleidelijk aan te nemen dat hij haar reeds voor zijn aankomst in Hengelo kende en dat zij de reden was van zijn besluit.²⁰ Na zijn huwelijk bleef Sylvester als verkoper werken. De economische depressie dwong hem in 1937 de handel in tandpasta en gezondheidsproducten te verwisselen voor die in konijnen. Na de Tweede Wereldoorlog zou hij deze uitbreiden met de handel in dierenhuiden en oud ijzer. Van alle markten thuis, zette Sylvester een wasserij op voor de geallieerde troepen en handelde in sigaretten,²¹ en hij deed dit in stijl. Bij de verschillende werkzaamheden, en soms zelfs in zijn vrije tijd, vertoonde Sylvester zich graag in elegante kleding.²² Welke handel hij ook bedreef, hij paste op creatieve wijze een reclamestrategie toe die verschillende vormen aannam, maar waarin hij stevast verscheen op een manier die kan worden getypeerd als die van een 'gentleman showman': gekleed in hoge hoed, zwarte jas, streepjesbroek, slobkousen en, ter vervolmaking van het geheel, met een wandelstok met zilveren knop.²³

Sylvesters flamboyante verschijning, zijn sympathieke persoonlijkheid en zijn onderhouden verkooptechniek maakten hem tot een geliefd lid van de Hengelose gemeenschap. Men trof Sylvester aan op de markt, in de kroeg en

15 F.K. Abenaty, *St. Lucians and Migration. Migrant returnees, their families and St. Lucian society*. Unpublished manuscript PhD South Bank University (London 2000) 270-279.

16 Informatie verstrekt door de heer Eric Branford, Archeological and Historical Society (AHS), Castries, Saint Lucia (4-10-2006).

17 Gert Oostindie en Emy Maduro, *In het land van de overheerser II Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1945* (Dordrecht 1986) 32; Kagie, *De eerste neger*, 24-25, 30.

18 Een krantencartoon in het plakboek van het echtpaar toont Sylvester als verkoper op de Rotterdamse markt in 1924: *Telegraaf* (1924) [zonder dag en maand].

19 Gemeentearchief Hengelo (GAH). Bevolkingsregister.

20 De vroegste bewaard gebleven prentbriefkaart van Joseph aan Marie is gedateerd op 5 juli 1927.

21 Sylvester besteedde werk uit aan Hengelose vrouwen die hij uitbetaalde in toen schaarse zeep. Anoniem interview (18-7-2007).

22 Verheul, *Kleine knieval*, 41.

23 De heer G.H. Vos, Hengelo (12-5-2006).

bij sportevenementen. Hij was lid van de pluimveevereniging.²⁴ Sylvester was een enthousiaste sportliefhebber. Hij was als bokser lid van 'Kracht Door Oefening' en hij was ook gek op wielrennen. Uitgeknipte cartoons en foto's in het plakboek presenteren hem en zijn vrouw als toeschouwers van wielren- en bokswedstrijden, waarbij Joseph al handtekeningen uitdelend als bekendheid optreedt. De omringende knipsels van internationaal beroemde bokkers, zwarte en witte atleten, getuigen ervan dat het paar genoot van deze aandacht.

Naast deze uitingen van populariteit waren er mensen in Hengelo die de prominente aanwezigheid van Joseph en Marie niet op prijs stelden. Bij verschillende gelegenheden werden ze geconfronteerd met onwelwillendheid die soms uitmondde in pesterijen. Zoals we zullen zien, vond het echtpaar een methode om kordaat en effectief op dergelijke uitingen te reageren.

In 1955 kwam er een eind aan het leven van Joseph Sylvester. Lijdend aan een onbekende ziekte werd hij van zijn huis aan de Javastraat overgebracht naar het ziekenhuis waar hij overleed op 26 mei. Hij was toen nog geen 65 jaar oud.²⁵

Anna Maria Suzanna Borchert (1893-1976), roepnaam Marie, werd geboren op 10 maart als zevende kind in het gezin van negen kinderen van bakker Johannes Bernardus Borchert en Maria Alberta ten Velthuis.²⁶ Drie kinderen, onder wie Maries enige zus, stierven voordat ze twee jaar oud waren, zodat Marie opgroeide als enige zus van vijf broers.²⁷ In een kleine gemeenschap als Hengelo behoorde de familie Borchert met de goed lopende bakkerij tot de bovenklasse.²⁸ Als meisje werd niet van haar

verwacht dat ze zou komen werken in het familiebedrijf. Ze werd niet geacht een professionele carrière te hebben maar tot haar trouwen een leven te leiden in de familiekring. Desondanks vond Marie werk als model bij kledinghuis Lansink. Het was een perfecte oplossing voor een kordaat meisje in Maries positie. Door modieuze kleding te showen voor dames uit de bovenklasse had ze een carrière die niet als aanstootgevend werd gevoeld.

Marie werd door haar familie gezien als een lieve, zorgzame vrouw.²⁹ Dat ze tegen de verwachting in betaald werk verrichtte en pas trouwde toen ze in de dertig was, wijst erop dat ze bovendien een onafhankelijk karakter had. Op meer manieren week Marie af van het patroon. Vanwege haar moderne verschijning en omdat ze Nederlands sprak in plaats van het plaatselijke dialect, leek Marie voor haar stadsgenoten eerder op een dame uit de Randstad dan afkomstig uit Twente.³⁰ Ook haar keus om, tegen het gebruik van haar klasse en sociale kring in, een vreemdeling uit Saint Lucia te trouwen, een zwarte man zelfs, schildert Marie als een vrouw met 'een heel sterk karakter'.³¹

Zowel Marie en Joseph genoten van het uitgaansleven. Misschien was het daar dat ze elkaar ontmoetten. Het stel hield ervan zich stijlvol te kleden en de chique uitspanningen in Enschede of Amsterdam te bezoeken,³² Joseph met zijn hoge hoed, handschoenen en in rok en Marie elegant gekleed, haar lippen gestift, de nagels gelakt en het haar geverfd.³³ Voor sommige Hengeloërs was hun presentatie al te uitbundig. In hun ogen gold Marie als een wereldse vrouw die, als een zigeunerin, zelfs sigaretten rookte.³⁴ De uitgesproken stijl van het paar maakte indruk op de traditioneel introverte Hengelose bevolking als bijzonder glamourvol.³⁵

Hoewel het huwelijk van Joseph en Marie bij enkele van haar broers tot gefronste wenkbrauwen leidde, bleven de familiebanden hecht. Na het huwelijk woonde het jonge stel bij Maries moeder. Haar vader was reeds in 1926 overleden. Bezorgd over de oorlogstoestand, besloten Joseph en Marie dat het verstandig was om niet meer samen te wonen en vroegen op 22 mei 1940 een scheiding aan.³⁶ Het was een voorzorgsmaatregel tegen de gevolgen die hun huwelijk zou kunnen hebben tijdens de verdere Duitse bezetting. Als zwarte man leek Joseph extra kwetsbaar voor vervolging door de nazi's en na hun huwelijk waren beide echtgenoten in het bezit van de Engelse nationaliteit. De

24 Scholten, *Het zout*, 130.

25 Anoniem interview (31-5-2006).

26 GAH, Bevolkingsregister.

27 Bernardus Johannes (1884), Johannes Bernardus Maria (1888), Antonius Lambertus Bernardus (1890), Marinus Lambertus (1891), Anna Maria Suzanna (1893) en Gerardus Bernardus (1894).

28 De heer Gaalman, Weerselo (12-5-2007) en (26-7-2006).

29 Anoniem interview (31-5-2006). Mevrouw B.J.F. Borchert-Wijngaarden, Hengelo (26-6-2006).

30 Mevrouw J.H.A. Grobbe-Ensing, Hengelo (juni 2006).

31 De heer Gaalman, Weerselo (12-5-2007).

32 Mevrouw B.J.F. Borchert-Wijngaarden, Hengelo (26-6-2006).

33 De heer Gaalman, Weerselo (12-5-2007).

34 De heer H. Thüss (8-8-2006).

35 De heer J. Stubbe, Schapen, Duitsland (27-7-2006); *Hengelosch Dagblad* 27-5-1955.

36 De uitspraak stond gepland voor juni 1940, maar deze werd nooit gerealiseerd: Historisch Centrum Overijssel (HCO). Archief Arrondissementsrechtbank Almelo. Informatie Wim Huijsmans (2-4-2006).

bezetting kwam sneller dan verwacht en vóórdat de scheiding kon worden uitgesproken. Desondanks slaagde Joseph erin een Engels paspoort te bemachtigen waarin zijn vrouw onvermeld bleef.³⁷ Het lijkt erop dat de Engelse nationaliteit van zijn echtgenote onopgemerkt bleef. Het document suggereert een haastige procedure. Sylvesters pasfoto bestond uit één van zijn reclamefoto's die hem toont met hoge hoed, smoking en zilverbeslagen wandelstok. Ondanks de ongewone paspoortfoto kon Sylvester, desgevraagd, zijn vrijgezelle status met een officieel document 'bewijzen'. En inderdaad, toen een maand later de Duitse bezetters veel Engelse burgers in Nederland opsloten in interneringskamp Schoorl, op een dagreis van Hengelo, zetten ze Joseph voor drie weken gevangen, maar lieten ze Marie ongemoeid.³⁸ Tijdens de oorlog leefden Joseph en Marie gescheiden van elkaar. Marie woonde nog steeds bij haar moeder die inmiddels verzorging nodig had.³⁹ Joseph vond onderdak in een kosthuis, bij een bejaarde hospita en haar kleinzoon, waar hij met hen het verwoestende bombardement doormaakte van Hengelo's centrum op 7 oktober 1944. Voor Sylvester betekende de ramp ook het verlies van zijn 200 konijnen, zijn levensonderhoud.⁴⁰ Marie overleefde eveneens het bombardement.

Na de bevrijding werden Joseph en Marie eindelijk weer verenigd. In de daaropvolgende tien jaar leefden de echtgenoten van de handel in konijnen, oud ijzer en oud papier. Het was een handel die afbreuk deed aan hun sociale status, maar die hen op termijn een ruim inkomen verschafte. Joseph en Marie ontpopten zich als talentvolle handelaren.⁴¹ Veel oudere mensen in Hengelo kunnen verhalen vertellen waarin Joseph en Marie figureren als een exotisch ondernemersechtpaar waarvan man en vrouw zeer aan elkaar gehecht waren. In deze herinneringen, wordt Joseph getypeerd als een zacht-aardige, toegankelijke persoonlijkheid, terwijl Marie als afstandelijk gold.⁴²

Na het overlijden van Joseph in 1955 zette Marie het bedrijf alleen voort.⁴³ De teruggetrokken Marie kreeg de reputatie van een mysterieuze oude dame die goede zaken deed. Ze werkte door tot op hoge leeftijd, maar als 81-jarige deed Marie het bedrijf over aan een trouwe bediende, Van Es, om te gaan wonen in het nieuw opgeleverde bejaardenhuis Backenhagen.⁴⁴ Ze was toen zeer vermogend.⁴⁵ Marie zou overlijden in 1976, op 83-jarige leeftijd. Ze werd

begraven naast haar geliefde echtgenoot op het kerkhof te Hengelo.

Een zwarte man in de stad

In de eerste helft van de twintigste eeuw hadden de meeste Nederlanders nog nooit zwarte mensen ontmoet. Hoewel vanaf de zestiende eeuw Creolen uit Suriname en de Antillen naar Nederland reisden – eerst als slaaf of bediende en na 1863 als werkzoekende of student – verbleven ze doorgaans in de grote steden in het westen van het land.⁴⁶ In plaatsen waar geen havens of universiteiten waren, kende men zwarten meestal alleen uit literatuur, theater, films, geïllustreerde tijdschriften en volksverhalen.⁴⁷ De herinneringen van oudere bewoners in Hengelo over hun eerste ontmoeting met Sylvester weerspiegelen het effect dat een zwarte man teweegbracht in een kleine industriestad aan het begin van de twintigste eeuw:

*Een gezicht, handen – niet van een gewoon mens maar als van iemand op een plaatje. En Mentholstem, natuurlijk. Een manier van praten die geen andere Hengeloër heeft.*⁴⁸

Toneelstukken en speelfilms voerden onhandige zwarten op als bedienden of clowns die met hun ogen rolden, gezichten trokken en krom spraken. In literatuur, kranten en tijdschrif-

37 HMOH. Collectie Joseph Sylvester.

38 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD). Archief 'Internieringslager Schoorl'. Brief 115 van de kampcommandant Dr. Nockemann aan de burgemeester van Hengelo J.A.H.J. van der Dussen (8-7-1940). Opmerkelijk genoeg vormden zwarte burgers geen prioriteit voor de Duitse bezettingsmacht. Zij golden voor de Duitsers als amusante 'curiositeit', zoals ook foto's van Sylvester met kampbewakers in het kamp laten zien. Over nazi-politiek tegenover zwarten in bezette gebieden: Oostindie en Maduro, *In het land*, 46 en Annejet van der Zijl, *Sonny Boy* (Amsterdam 2004) 129.

39 Anonieme brief (10-9-2007).

40 De heer R. van Campen, Hengelo (13-7-2006).

41 De heer L.R. Thoma, Hengelo (1-9-2006).

42 De heer R. van Campen, Hengelo (13-7-2006).

43 Het *Hengelosch Dagblad* 27-5-1955 besteedde aandacht aan het overlijden van Joseph Sylvester in een kort bericht: 'Menthol overleden'.

44 Anoniem interview (10-9-2007).

45 De heer Gaalman, Weerselo (12-5-2007).

46 Oostindie en Maduro, *In het land*, 1-131.

47 Ook in de schilderkunst verschijnen vooral na 1600 zwarten, als attribuut in plantersportretten en als individuele portretstudies: Oostindie en Maduro, *In het land*, 151. Omdat deze afbeeldingen tot in de twintigste eeuw minder gemakkelijk doordrongen tot een massapubliek laat ik ze hier buiten beschouwing. Buiten Nederland verscheen over de beeldvorming van zwarten in kunst en populaire cultuur veel onderzoek zoals: Stuart Hall ed., *Representation. Cultural representations and signifying practices* (Londen 1996); Tommy Lee Lott, *The invention of race: Black culture and the politics of representation* (Malden MA 1999); Kevern Verney, *African Americans and US popular culture* (Londen 2003).

48 Verheul, *Kleine knieval*, 42.

DE REDDER

WIE IS DAT?

VAN UW TANDEN

Alléén bij geregeld gebruik van
100% Babajaba Menthol Tandpasta
 geen bloeden meer van Uw tandvleesch
 Tube 25 cent Dubbele Tube 45 cent
ONOVERTROFFEN A.N. Dr. J. P. SYLVESTER
IN KWALITEIT HENGELO (O.) - Holland

Raambiljet met Joseph Sylvester als 'De Redder van Uw Tandens', ongedateerd.

Bron: Collectie Joseph Sylvester. Historisch Museum Oald Hengel, Hengelo

ten werden ze beschreven als achterlijk en in afwachting van bekering en beschaving. Zeepreclames toonden hen als vuile mensen die letterlijk witgewassen moesten worden. Dus toen een Hengelo's kind Joseph de hand schudde, was het nieuwsgierig te ontdekken of zijn hand óók zwart was geworden.⁴⁹

49 De heer J. Stubbe, Schapen, Duitsland (27-7-2007).

50 De heer E. van Essen, Hengelo (13-5-2006); De heer H. Weustink, Hengelo (21-11-2006). Over Zwarte Piet en racisme: John Helsloot, 'Het feest. De strijd om Zwarte Piet' in: Isabel Hoving, Hester Dibbits en Marlou Schrover ed., *Veranderingen van het alledaagse 1950-2000*. Cultuur en migratie in Nederland 5 (Den Haag 2005) 249-272.

51 De heer R. van Campen, Hengelo (13-7-2006).

De Nederlandse folklore kende Zwarte Piet, de helper van Sinterklaas, die volgens de legende naar Nederland kwam om ondeugende kinderen te straffen. Hij was er de oorzaak van dat kinderen bij hun eerste ontmoeting bang waren voor Sylvester.⁵⁰ In zo'n geval liet hij toe dat kinderen met zijn uiterlijk vertrouwd raakten door te laten zien dat de zwarteheid van zijn huid niet besmettelijk was en hij liet hen zijn haar aanraken. Hij maakte zelfs grappen over zwarte stereotypen door met zijn ogen te rollen, iets wat grote indruk maakte.⁵¹ Ook volwassenen reageerden zo verbaasd, bang zelfs,

op Sylvesters verschijning, dat zij hun manieren vergaten. Een vrouw kon niet laten hem te vragen: 'Bin ie noe knap in oe soort?'⁵² Een andere vrouw die Sylvester zag, schrok zo van hem dat ze naar huis vluchtte.⁵³

Zulke ontmoetingen zullen voor Sylvester, als dagelijkse en voortdurende ervaring, ongemakkelijk zijn geweest en soms zelfs onaangenaam.⁵⁴ Desondanks beantwoordde hij dergelijke vragen en bejegeningen met geduld en humor. Daarbij volgde hij een effectieve handelwijze waarbij hij het exotisme dat aan zwarte mannen werd toegeschreven tegelijkertijd uitbuitte en bespote. Hij koketteerde met zijn gebroken taal, een mengeling van Twents en Engels,⁵⁵ en cultiveerde het imago van 'Menthol' om de belangstelling van potentiële klanten te prikkelen. Zijn ongewone uiterlijk, een zwarte man in deftige uitgaanskleding of doktersjas, vormde een attractie in zijn demonstraties als marktkoopman en een herkenbaar handelsmerk in zijn advertenties in kranten en tijdschriften.

Voor een immigrant die een nieuw leven begon in een relatief besloten gemeenschap en die zich de gebruiken van een vreemd land eigen maakte, was het begrijpelijk geweest indien Joseph Sylvester de voorkeur had gegeven aan een onopvallende gedragslijn. Als zwarte man in een overwegend witte maatschappij, kon hij niet anders dan in het oog lopen. Een confrontatievermijdende opstelling zou begrijpelijk zijn geweest, maar Sylvester scheen deze juist te willen aangaan. Als marktkoopman en als inwoner van Hengelo benaderde hij de mensen op een manier die hen niet alleen overtuigde van zijn zelfrespect maar ook van het feit dat hij er trots op was een zwarte man te zijn.

*Hij schaamde zich niet, dat hij een neger was. Zoals hij letterlijk zei: 'Ik ben een full blood, ras-echte neger.' Het was een pracht gezicht, hoe hij soms in vol ornaat parmantig door Hengelo (O) schreed. Hij hield zijn hoofd hoog.*⁵⁶

Het natuurgeheim van het zwarte ras

In Nederland stond Joseph Sylvester bekend als 'Menthol' vanwege zijn handel in tandpasta en gezondheidsproducten. Op markten in Hengelo en in andere steden was hij populair vanwege zijn levendige verkoopdemonstraties. Het waren demonstraties waarover veelvuldig verslag werd gedaan in kranten en tijdschriften.⁵⁷

In het plakboek van het echtpaar bevinden

zich negentien knipsels met foto's van Sylvesters marktoptreden in evenzoveel plaatsen. De hoeveelheid en eenvormigheid van de berichten verradt enige coördinatie. Kennelijk kostte het Sylvester niet veel moeite om de lokale pers te interesseren voor een excentrieke zwarte marktkoopman. En voor hem was het een mooie kans op gratis publiciteit.

Natuurlijk was Sylvester niet de eerste verkoper van tandpasta. Bij de voorbereiding van zijn demonstraties kon hij inspiratie putten uit reclameboodschappen in kranten, tijdschriften en in de bioscoop. Zowel in zijn vaderland Saint Lucia, in de Verenigde Staten als in Nederland werden producten gepromoot met de overenthousiaste stijl die de reclameadvertentie als genre kenmerkte.⁵⁸ Uitzonderlijk in Sylvesters presentatie als gentleman-verkoper was dat hij, als zwarte man, niet alleen gebruik maakte van zwarte stereotypen uit Hollywoodfilms en advertenties van zeep, chocolade, schoensmeer en koffie, maar daarin zelf ook een hoofdrol speelde. In de presentatie van exotische en koloniale producten door middel van Aziatische, zwarte of Indische typen werden alle andere dan witte etnische bevolkingsgroepen als gebruiksartikelen geconstrueerd en als handelswaar beschikbaar gesteld voor Europese exploitatie.⁵⁹ Het was voor zwarte mensen een vernederende traditie waarvan Sylvester zich, zoals we zullen zien, goed bewust was.

Veel mensen in Hengelo herinneren zich nog het ludieke karakter van Sylvesters straatvoorstellingen. Hoewel hij in de precieze betekenis van het begrip eerder een straatverkoper dan een straatartiest was, maakte de wijze waarop hij kleine voorstellingen combineerde met acrobatische toeren hem ook tot artiest.

In een tijd waarin Nederlanders nog niet algemeen gewend waren om hun tanden regelmatig

52 De heer Gaalman, Weerselo (12-5-2007).

53 Mevrouw Vos, Hengelo (e-mail 12-5-2006).

54 In Kagie, *De eerste neger*, vertellen door hem geïnterviewde Surinamers en Antillianen over meer en minder goedmoedige plagerijen die ze in de jaren twintig en dertig in Nederland ondervonden.

55 De heer J. Stubbe, Schapen Duitsland (27-7-2007).

56 Anoniem interview (16-8-2006).

57 Het plakboek toont een variatie aan foto's van Joseph Sylvester als marktkoopman. Het handgeschreven commentaar vermeldt de plaatsnamen: Almelo, Amersfoort, Apeldoorn, Arnhem, Eindhoven, Enschede, Goo, Groningen, Delft, Deventer, Den Haag, Haarlem, Kampen, Leeuwarden, Nijmegen, Rotterdam, Utrecht, Vlissingen en Zierikzee.

58 'De glimlach van mooie vrouwen is afhankelijk van witte tanden. Amerikaanse dames kiezen Colgate's Ribbon Dental Cream'; *Katholieke Illustratie* 57 (19-9-1923) 52.

59 Anne McClintock, *Imperial Leather* (Londen 1995) 207-231.

Joseph Sylvester op de markt in Rotterdam, Vlissingen en Zierikzee.

Plakboek van het echtpaar.

Bron: Collectie de heer F. Tanke, Oldenzaal

te poetsen,⁶⁰ begonnen Sylvesters demonstraties met een waarschuwing voor de risico's van een slechte tandhygiëne. Als 'De Redder van Uw Tandem' suggereerde hij professionele autoriteit door het gebruik van een dokterstitel, een witte jas en een instrumententas.⁶¹ In vrolijke voorstellingen placht Sylvester een jongen uit het publiek te kiezen en diens tanden ruw te poetsen, om daarna het bloedend tandvlees met zout in te wrijven. De kreten van de jongen moesten het publiek overtuigen van de noodzaak van een dagelijkse poetsbeurt.

De volgende stap was om potentiële kopers te verleiden tot de aankoop van zijn beroemde 'Babajaba' tandpasta. Voor dit doel had Joseph de gewoonte een stoel met zijn tanden op te tillen en deze boven zijn hoofd te balanceren.⁶² Een

andere keer tilde hij een stoel op met zijn tanden terwijl er een klein kind op zat.⁶³ Daarna beëindigde Sylvester zijn imponerende act met de claim dat hij zijn sterke tanden dankte aan zijn tandpasta.

Afgezien van zijn indrukwekkende krachttoer was het ongekend dat Sylvester in een ondersteunend betoog de spot dreef met racisme. Hij daagde zijn publiek uit door dominante stereotypen over zwarte én witte mensen te hekelen. Door misvattingen over zwart en wit naast elkaar te plaatsen, ontmaskerde hij beide soorten rassenvooroordelen als absurd. Niet stoppend bij het ridiculiseren van misvattingen over ras waagde Sylvester het zelfs de nationale deugd van reinheid van zijn Nederlandse publiek op de hak te nemen:

I come from California – America en mien vader en mien moeder waren mensenvreters. Ik bin swart van boeten, maar mooi van binnen en you Hengeler bint mooi van boeten, maar pikswart van binnen. [...] Jullie schrob de straat, hark de tuin en wash de hond, maar when you smorns opstoa, you stink oet de bek as 'n rioolputje.⁶⁴

60 De heer Gaalman, Weerselo (12-5-2007).

61 Sylvesters gebruik van een lange reeks initialen in zijn signatuur kenmerkte zijn advertenties: F.N.N.F.F.J.P. of A.N. Dr. J.P. Sylvester. Collectie de heer T. Klok, Hengelo.

62 Mevrouw A. ter Braake-Maters (10-9-2006). De heer E. Krabbenbos, Doesburg (13-6-2006).

63 De heer M. van Rooy, Hengelo (28-6-2006).

64 A.J. Wilderink, 'Dr. J.C.P. Sylvester, beter bekend als Menthol', *Oald Hengel* (1977) 4, 5; De heer Welink, Hengelo.

In dergelijke monologen bekritiseerde hij gangbare opvattingen over huidskleur en nationaliteit en hij beoordeelde zijn eigen karakter als superieur aan dat van zijn witte publiek. Ondanks zijn gedurfde stellingen werd Sylvesters spot niet alleen geaccepteerd maar zelfs gewaardeerd door een publiek dat werd geprikkeld om zijn producten te kopen.

Sylvesters voorstellingen en advertenties waren zo vol van tegenstrijdigheden, humor en zelfrelativering, dat openlijke tegenspraak lastig was. Wanneer iemand in het publiek zich neerbuigend uitliet over zwarten, kon men een onmiddellijk weerwoord verwachten. Toen een toeschouwer verklaarde dat hij 'niet wist dat Kaffers ook aan tandpijn leden'⁶⁵ verzekerde Sylvester hem spottend dat 'zwarte Kaffers in Afrika' en 'witte Kaffers in Hengelo, allemaal goede mensen [zijn] die zich niet lieten bedriegen.'

Sylvester kwam ermee weg mensen harde waarheden te vertellen die voor een wit publiek als beledigend konden worden ervaren. Hoewel zijn rol kan worden beoordeeld als die van de universele nar die wordt toegestaan ongemakkelijke onderwerpen te hekelen, kunnen we ons afvragen hoe hij tot deze verkoopstrategie was gekomen. Wanneer we bekijken wat bekend is over zijn culturele erfgoed – de ideeën en gebruiken die hem vormden als kind en jonge volwassene – is het interessant te weten dat inwoners van Saint Lucia vertrouwd zijn met deze humoristische en openbare vorm van kritiek en er zelfs een naam voor hebben: picong.⁶⁶ Daarnaast zijn er nog meer bronnen te ontdekken wanneer we de culturele praktijken onderzoeken die Sylvester mogelijk inspireerden.

In zijn verkoopdemonstraties verwerkte Joseph vooroordelen over zwarte mensen als dom en seksueel actiever dan witten.⁶⁷ Net als personages in toneelstukken, speelfilms, literatuur, nieuwsmedia en folklore leek Sylvesters alter ego 'Menthol' te suggereren dat zwarte mensen inderdaad belachelijk waren door hun imitatie van witte mensen en onhandig door hun manier van kleden en praten. Gekleed als namaakarts, sprekend in krom Nederlands en Engels en voorgevend dat hij altijd te weinig werd betaald door zijn klanten, sloot zijn presentatie aan bij de gangbare vooroordelen, met het verschil dat hij deze onmiddellijk weer ridiculiseerde. Als handelaar in konijnen parodieerde hij het vooroordeel over zwarte seksualiteit door te verklaren dat, wanneer zijn dieren er niet in slaagden

nageslacht te produceren, hijzelf de klus zou klaren.⁶⁸

Ondanks zijn niet mis te verstane spot kan men zich afvragen of Sylvesters ironie voor zijn witte publiek eenduidig genoeg was.⁶⁹ Zo bevestigde hij het blanke vooroordeel van zwarte mensen als nauwer verbonden met de natuur, ofschoon hij zwarten superieure eigenschappen toekende en een gezonder, langer leven dan witte mensen. Een foto van een glimlachende Afrikaanse vrouw in de *Katholieke Illustratie* transformeerde Sylvester tot een tandpastareclame door toevoeging van het commentaar dat dit een oude negervrouw van 101 was die nog steeds in het bezit was van al haar tanden.⁷⁰ In zijn advertenties promootte hij zijn gezondheidsproducten door de claim dat hij beschikte over 'het natuurgeheime middel van het zwarte ras'.⁷¹ Sylvester trachtte het neerbuigende vooroordeel over zwarten te vervangen door een positieve waardering en deze te koppelen aan zwart zelfrespect. Van dit zwarte zelfrespect getuigen ook de plakboekknipsels. Zwarte diplomaten, koningen, sporters en kunstenaars uit 'Abessiniën', Amerika, Azië en Europa vormen daar een trotse eregalerie van 'Rasgenooten'.⁷² Als zodanig representeerde deze fotocollage, samengesteld uit publicaties verschenen in de jaren twintig en dertig, Sylvesters persoonlijke manifest van rassengelijkheid.

Foto's in het plakboek getuigen van de voorbereiding van de advertenties van 'Menthol'. In verschillende poses verschijnen hij en Marie als model. Hierbij zal Maries ervaring in het vak van pas zijn gekomen. De hoeveelheid en de kwaliteit van de opnames wijzen erop dat ze elkaar om beurten fotografeerden. Ofschoon Marie als advertentiemodel lijkt te zijn overwogen, zijn er geen publicaties bekend waarin zij als zodanig optreedt. In probeersels voor advertenties, rekeningen en briefhoofden is het steeds Sylvester die figureert: als een keurige heer; als het halfnaakte negerstereotype van exotische producten en als de flamboyante gentleman-verkoper. Gezien deze opties, is het

65 Krantenknipsel zonder titel (30-12-1925).

66 Father Patrick Anthony, Castries, Saint Lucia (25-10-2006).

67 Oostindie en Maduro, *In het land*, 91.

68 De heer G.H. Vos, Hengelo (12-5-2006).

69 Ook door Surinamers werd soms geklaagd over Sylvesters gebruik van zwarte stereotypen: Kegie, *De eerste neger*, 2006.

70 Plakboek. Privécollectie van de heer F. Tanke, Oldenzaal.

71 HMOH. Collectie Joseph Sylvester; A.J. Wilderink, 'Dr. J.C.P. Sylvester, beter bekend als Menthol', *Oald Hengel* (1977) 4, 5.

72 'De nieuwe gezant van Abessinië', *Katholieke Illustratie* 64 (27-11-1929) 9, 185.

fascinerend dat Joseph en Marie voorbijgingen aan het beeld van de halfgeklede Sylvester ten gunste van de gentleman Sylvester. Het bewijst dat de keuze voor de trotse zwarte gentleman als reclamebeeld het resultaat was van zorgvuldige afweging.

Wanneer we kijken naar Sylvesters uitdossing als gentleman-showman lijkt de gelijkenis met filmacteur Fred Astaire meer dan toevallig. Astaires publiciteitsfoto's uit de jaren dertig zijn bijna identiek aan Sylvesters promotiebeelden. Hoewel deze beelden suggereren dat Sylvester direct werd geïnspireerd door de toenmalige Hollywoodfilms, wordt een andere overtuigende inspiratiebron gevormd door de eveneens in 'tuxedo' geklede Minstrel Boys uit het Amerikaanse, zwarte theater van de vroege jaren twintig.⁷³ De onderschriften bij plakboekfoto's van zwarte toneelartiesten duiden erop dat Sylvester vrienden had in de amusements-industrie.⁷⁴ Zijn bekendheid met de showbusiness maakt het mogelijk dat zijn kledingkeuze werd geïnspireerd door zwarte artiesten in die periode, onder wie de belachelijke en grappige 'darkie' die vergeefs probeerde witte mensen te imiteren.⁷⁵

Tot het begin van de twintigste eeuw verschenen zwarte artiesten voornamelijk als karikaturen op het toneel. Voor de meeste toneelspelers en toeschouwers konden zwarte mensen enkel worden weergegeven als onverschillige luiaards, zonder eigen leven van enig belang. Tussen 1917 en 1932 brachten de Lafayette Players hierin verandering.⁷⁶ Dit eerste grootschalige zwarte theatergezelschap in de Verenigde Staten slaagde erin om voorstellingen op te voeren

waarin zwarte acteurs rollen speelden met psychologische diepgang. De Lafayette Players waren een enorm succes in de grote steden aan de Amerikaanse oostkust en betekenden een belangrijke inspiratie voor zwarten in de theaterwereld. In dit kader is het interessant om te weten dat Sylvester in die periode in Philadelphia woonde, één van de steden waar een zwart theaterpubliek de nieuwe representaties van zwarten toejuichte. De opwindend nieuwe mogelijkheden om zwarte mensen te verbeelden in populair amusement kunnen Sylvester niet zijn ontgaan. Inderdaad zou hij, in zijn publieke voorstellingen en in het privé-plakboek, blijk geven van zijn bewustzijn van de positie van zwarten in de maatschappij en de manier waarop ze door de media werden gerepresenteerd.

Opgegroeid in Saint Lucia was Joseph Sylvester vertrouwd met een samenleving waarin zwarte mensen zich voortdurend moesten richten naar de eisen van een witte Westerse meerderheid.⁷⁷ Slavernij (tot 1838) en koloniale overheersing hadden de zwarte bevolking van Saint Lucia beroofd van hun oorspronkelijke etnische identiteit en culturele erfgoed.⁷⁸ Men was er gewend om steeds rekening te houden met normen die waren bepaald door de dominante cultuur.⁷⁹ Na zijn vertrek uit Saint Lucia ondervond Sylvester in de Verenigde Staten de effecten van de uitsluiting en onderdrukking van zwarten. Voor iemand uit een bevolkingsgroep die in het maatschappelijk leven systematisch werd gediscrimineerd en die in de media door denigrerende stereotypen werd weergegeven, moet het succes van een zelfbewust zwart theater als niets minder dan bevrijdend zijn ervaren.

Een niet te missen show

Maar op welke manier deden de nieuwsmedia in 1928 verslag van het huwelijk van Joseph Sylvester en Marie Borchert? De krantenknipsels in het plakboek van het echtpaar geven een indruk van de berichtgeving en tonen bovendien hoe de pasgetrouwden deze waardeerden. Een fraai gedecoreerde pagina laat een foto van de bruid en bruidegom zien, die het middelpunt vormt. De foto is versierd met blauwe en zwarte inkt die het bruidspaar in een romantisch hartvormige omlijsting presenteert, afgemaakt door een glimmende rand van wat rode nagellak lijkt. De gecombineerde berichten documenteren hier zowel de publieke belangstelling als de persoon-

73 Informatie verstrekt door de heer Eric Branford, AHS, Castries, Saint Lucia (4-10-2006).

74 'Vrienden', 'Big Chief Wellmon Duo. American Entertainers at Piano'. Plakboek, Privé-collectie de heer F. Tanke, Oldenzaal.

75 De heer Eric Branford, AHS.

76 Sister M. Francesca Thompson, O.S.F., 'The Lafayette Players, 1917-1932' in: Erroll Hill ed., *The Theatre of Black Americans. A Collection of Critical Essays* (New York 1980) 211-230.

77 In 2007 is meer dan 90% van de 156.000 inwoners van Saint Lucia van Afrikaans creoolse afkomst.

78 Manfred Kremser. 'The African heritage in the "Kele"-tradition of the "Djine" in St. Lucia' in: Manfred Kremser en Karl R. Wernhart ed., *Research in Ethnography and Ethnohistory of Saint Lucia. A preliminary report* Wiener Beiträge zur Ethnologie und Anthropologie 3 (Horn [etc.] 1986) 77-83.

79 In dit verband is het interessant te weten dat inwoners van Saint Lucia, zoals de flamboyante straatverkoper 'Old Timer', de zwarte identiteit hekelden op een manier die lijkt op de monologen van Joseph Sylvester. Bron: de heer Robert Lee, Folk Research Center (FRC), Castries, Saint Lucia (18-10-2006). Zie voor de sociale geschiedenis van Saint Lucia ook: Jolien Harmsen, *Down the Line. Four Generations in a Caribbean Town (1910-1998)* onuitgegeven proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam 1999; Margot Thomas, *From slavery to freedom. Some aspects of the impact of slavery on Saint Lucia* (Castries 2006).

Telegraaf.

JOSEPH SYLVESTER
en
ANNA MARIA SUSANNA
BORCHERT.
hebben de eer U te berichten dat hun voorgenomen huwelijk zal voltrokken worden op 27 Sept. in de Parochiekerk van den H. Lambertus te Hengelo.
Rotterdam, Hotel Simons.
Gr. Vischmarkt 12-16.
Hengelo.
Brugstraat 22.
September 1928.
Receptie: 27 September van 1-3 uur in Hotel „de Ster“, Enschedestraat.

Hengelo's Nieuws.

Mr. Menthol.
Donderdagmorgen om 10 uur zal de in onze gemeente en in den wijden omtrek zoo populaire heer J. P. Sylvester in het huwelijk treden met mej. A. S. M. Borchert.

HENGELO.

Flauw gevallen.
Donderdagmorgen viel op de Enschedesche straat een toeschouwer van de trouwpartij van den Heer Sylvester en Mej. Borchert flauw. Hij werd bij den rijwielhersteller J. Lansink & Zn. met behulp van een politie-agent binnengebracht. Hier kwam hij spoedig bij, zodat hij even later zijn weg kon vervolgen.

*Noasbode.***ADVERTENTIE.**

De Heer J. P. SYLVESTER
en
Meffrouw A. M. S. BORCHERT
hebben de eer mededeeling te doen van hun voorgenomen huwelijk op Donderdag 27 September 1928 te 10 uur ter Gemeentehuis en te 10¹/₂ uur in de Parochiekerk van den H. Lambertus.
Receptie: Hotel de Ster, Enschedestraat 27 Sept. van 1-3 uur, waarop zij belangstellenden beëldigd uitnodigen. 8076
Hengelo (O.), Sept. 1928.

*Belangstelling***Huwelijk Mr. Menthol.**

Donderdagmorgen tien uur heeft onder enorme belangstelling de huwelijksvoltrekking plaats gehad van de in Twente zoo algemeen bekende figuur Mr. Joseph Sylvester, meer bekend onder den naam Mr. Menthol en mej. M. Borchert.
Ouden jong had zich naar het stadhuis begeven om deze bijzondere gebeurtenis bij te wonen. Hengelo's inderdaad zwak politiecorps had, zelfs met versterking uit de rijn der marschausses, handen vol werk om het verkeer te regelen en het plein voor het stadhuis vrij te houden. Wagens, die kwamen uit de Markt en Enschedeschestraat, moesten stoppen en pralen in een oogwenk bezet met kijkers. Uit alle vensters rondom het plein, puilden kijkers, terwijl het plein zelf zwart was van volk.
Het bruidspaar en de verwanten kwamen in een zestal rijtuigen ten stadhuis en bekwamen onder de oogen van een duizendtal huismoeders met bijbehorende

de kinderen, de treden van het stadhuis.

Het bruidspaar, voor zover in het gesamen geval mogelijk, was bleek van emotie. Het bruidje keuring in het wit met blauke sluis en een sleep die door 3 bruidsmisjes werd gedragen, Mr. Menthol zwart als altijd.

Bij het aanjden der wagens ontstond nog even onder het telkens dringend publiek een kleine paniek, toen de trappende paarden te dicht bij de toeschouwers kwamen.

Na de voltrekking van het huwelijk ten stadhuis, werd onder zeer groote belangstelling in de R. K. Kerk het huwelijk ook kerkelijk ingezegend.

*Het Bruidspaar.**Overijzels - Dagblad.***„Het Bruidspaar „black and white“.**

Donderdagmorgen trad de heer J. P. Sylvester heter bekend onder den populairen naam „Menthol“ in het huwelijk met mej. A. S. M. Borchert.

Voor de huwelijksvoltrekking bleek, zoals te verwachten viel, een meer dan gewone belangstelling te bestaan.

Om 10 uur son de plechtigheid ten Stadhuis plaats hebben, doch reeds lang voor dat tijdstip verzamelde zich op de Markt een groote menigte, die door een uitgebreide politiemacht rondom het plein werd opgesteld, zoodat er voldoende ruimte overbleef voor de rijtuigen, om ongehindert tot voor het bordes te rijden.

Het talrijke publiek verbaide de komst van het bruidspaar, en verdiepte zich, toen het wahten wat lang duurde, in allerlei gissingen.

Ruim 10 uur arriveerden een 6-tal rijtuigen voor het stadhuis, waar voor de paratografen geposeerd werd.

Nadat de formaliteiten ten stadhuis waren afgelopen, werd naar de R.K. Kerk aan de Markt, gereden, waar het kerkelijk huwelijk in tegenwoordigheid van tal van nieuwsgierigen werd voltrokken.

Des middags reedde de jonge echtbaar in Hotel „de Ster“.

Nieuws van den Dag.

De Heer en Mevrouw J. P. SYLVESTER-Borchert, betuigen hunnen
hartelijken dank
voor de vele blijken van belangstelling bij hun Huwelijk ondervonden.
HENGELO, October 1928.

De Heer en Mevrouw
J. P. SYLVESTER-Borchert
betuigen hunnen hartelijken
dank voor de vele blijken
van belangstelling bij hun
huwelijk ondervonden.
Hengelo, October 1928.

*Publiek voor het Stadhuis***DANKBETUIGING.**

Ondergetoekende gevoelt zich gedrongen, naar aanleiding van het zeer volle optreden van het Hengelo'sche politiecorps en de Marschausses bij gelegenheid van sijn huwelijk op Donderdag 27 September, waarbij een overweldigende belangstelling bleek van de zijde van het publiek van Hengelo en omgeving, sijn hartelijken dank te betuigen, soewel aan de politie, aan de marschausses als aan het publiek.

Hengelo, 3 October 1928.

De wereldberoemde Menthol-
Tandpasta-fabrikant
4870 J. P. SYLVESTER.

Krantenknipsels en foto's van het huwelijk van Joseph Sylvester en Marie Borchert. Onderaan is een foto te zien van het toegestroomde publiek bij het stadhuis.
Plakboek van het echtbaar.

lijke beleving van een emotioneel moment in het leven van Joseph en Marie. Een moment waarop ze kennelijk met voldoening terugkeken.

Afgezien van de opzienbarende opkomst van stadsgenoten en journalisten leek de huwelijksdag veel op een traditionele Nederlandse trouwerij. Rond tien uur in de ochtend bezocht het paar het stadhuis, begeleid door vrienden en familie.⁸⁰ Drie schattige bruidsmisjes, nietjes van de bruid, droegen bij aan de feestelijke verschijning van het bruidspaar.⁸¹ Eenmaal voor de wet getrouwd, wandelden Joseph en Marie vervolgens naar de nabijgelegen Lambertuskerk voor de kerkelijke inzegening. Na deze plechtigheid was het tijd om de heuglijke gebeurtenis te vieren. In restaurant De Ster trok het gezelschap zich terug om na een gezamenlijke maaltijd de rest van de dag feestelijk door te brengen. Men vergat niet om een foto te maken van de bruidsgasten in de tuin van het etablissement.

Net als veel andere bruidsparen moesten Joseph en Marie het commentaar ondergaan van nieuwsgierige stadsgenoten. Bijzonder bij deze bruiloft was dat de opmerkingen werden opgetekend door de aanwezige pers.⁸² Huidige inwoners van Hengelo herinneren zich nog de toonzetting. Het commentaar gaf uitdrukking aan verbazing over de ongebruikelijke combinatie van een zwarte man en een witte vrouw: 'Zo'n mooie vrouw. Hoe was dat mogelijk'.⁸³ Ook waren er romantische opmerkingen dat het huwelijk was begonnen met 'liefde op het eerste gezicht',⁸⁴ en jaloezse die Joseph afschilderden als opportunist: 'Marie had geld. Dat zal die neger ook gezien hebben'.⁸⁵ Naast commentaar op de schoonheid van de bruid of het geluk van de bruidegom een rijke vrouw te trouwen, werden verdenkingen geuit over het zogenaamd immorele karakter van het stel. Er werd gehint dat Marie zwanger was en haar zwarte minnaar moest trouwen. Aangemoedigd door elkaar,

zongen omstanders op de toon van het Sinterklaasliedje: 'Vol verwachting klopt ons hart, of het [kind] wit zal zijn of zwart'.⁸⁶

Interessant in het commentaar van de Hengelse toeschouwers en de verslaggevers is de vanzelfsprekendheid waarmee de trouwerij van een zwarte handelsreiziger met een witte vrouw gold als een publieke gebeurtenis van algemeen, zelfs nationaal belang. Een markant voorbeeld daarvan vormde de presentatie van het tijdschrift *Het Leven*. Het bericht over 'De beroemde neger [...]verkoper J. Sylvester (Mr. Mentol) op zijn trouwdag met Mejjuffrouw Borchert in Hengelo' plaatste het echtpaar tussen Nederlandse politici, voorvechtsters van het vrouwenkiesrecht en de dames van het nationale waterpoloteam.

Net als het landelijk verspreide *Het Leven* veronderstelden regionale kranten en tijdschriften dat het huwelijk de aandacht van hun lezers zou trekken. Eén krant benadrukte de populariteit van Sylvester,⁸⁷ een andere verstrekte sensationele details over het toegestroomde publiek, onder wie een flauwgevallen toeschouwer,⁸⁸ en weer een ander bespote de verschijning van het bruidspaar:

*Het bruidspaar, voor zoover in het gegeven geval mogelijk, was bleek van emotie. Het bruidje keurig in het wit [...] Mr. Menthol zwart als altijd.*⁸⁹

Overeenkomstig de reacties van de wachtende toeschouwers, benadrukten de nieuwsmidia het kleurverschil van bruid en bruidegom. In het sociaal en religieus verzuilde Nederland van destijds, lijkt het vreemd dat de media het onderwerp van religie leken te negeren. Een verklaring hiervoor is dat, hier, een gemengd huwelijk werd gezien als dat tussen mensen met een verschillende geloofsovertuiging. Dat was hier niet aan de orde. Joseph en Marie waren beiden katholiek, dus hun huwelijk werd hierom niet aangeduid als 'gemengd.'

Desondanks vormde de religieuze identiteit van het koppel een aanleiding voor het nationale weekblad de *Katholieke Illustratie* over het huwelijk te berichten:

*De bekende neger-koopman J. Sylvester (befaamd onder de naam Mr. Menthol) is te Hengelo met een blanke vrouw in den echt verbonden. We kiekten het jonge paartje voor de Parochiekerk van den H. Lambertus.*⁹⁰

80 'Ruim 10 uur arriveerden een 5-tal rijtuigen voor het stadhuis waar voor de persfotografen geposeerd werd.' *Overijsselsch Dagblad* [ongedateerd].

81 De bruidsmisjes waren allemaal vernoemd naar Marie Borchert, mogelijk vanwege haar optreden als peettante: Anoniem interview (31-5-2006).

82 'Het talrijke publiek verbeidde de komst van het bruidspaar en verdiepte zich [...] in allerlei gissingen'. *Overijsselsch Dagblad* [ongedateerd].

83 Mevrouw J.W. Rudolphus, Delden (31-6-2006).

84 De heer J. Stubbe, Schapen, Duitsland (27-7-2006).

85 Ibidem.

86 Ibidem; De heer F. van Baars (11-5-2006).

87 '...de in den wijden omtrek zoo populaire Heer J.P. Sylvester in het huwelijk treden met Mej. A.S.M. Borchert.' *Hengelo's Nieuwsblad* [ongedateerd].

88 Onbekend krantenknipsel in het plakboek.

89 Onbekend krantenknipsel in het plakboek.

90 *Katholieke Illustratie* 63 (3-10-1928) 1, 4.

In het bijschrift van de foto die het paar voor hun parochiekerk toont, is de manier waarop naar de afzonderlijke echtgenoten wordt verwezen betekenisvol. De naam van de Sint Lambertuskerk is expliciet genoemd, nadruk leggend op het katholieke karakter van de gebeurtenis. Door de naam van de bruidegom en zijn artiestennaam te noemen terwijl de 'blanke vrouw' naamloos bleef, benadrukten de redacteurs het verschil tussen de zwarteheid van Sylvester en de witheid van zijn anonieme bruid. Op het eerste gezicht leek het bericht in de *Katholieke Illustratie* op de reguliere berichtgeving over beroemdheden. Wanneer we ons echter rekenschap geven van de gebruikelijke items over zwarte mensen in dit blad, destijds een toonaangevend nationaal tijdschrift, komt de verslaggeving in een ander licht te staan. Zoals veel geïllustreerde tijdschriften, presenteerde de *Katholieke Illustratie* geregeld korte nieuwsberichten, artikelen en foto's van zogenaamd exotische inwoners van verre landen. De kleding en gewoonten van vrouwen en meisjes van Franse, Duitse en Balkanprovincies of Arabische en Japanse schoolkinderen vormden wekelijks vermaak. Hoewel de verschillen tussen deze vreemdelingen van geamuseerd commentaar werden voorzien, bleven ze gevrijwaard van de neerbuigende opmerkingen die zwarte volken te beurt viel. Zwarte mensen uit Afrika, Amerika, Oost en West-Indië werden geassocieerd met wildheid, kannibalisme en heidendom.⁹¹ Het waren deze stereotypen die Sylvester veelvuldig toepaste in zijn verkoopdemonstraties om de vooroordelen onder zijn Nederlandse klanten op de korrel te nemen.

Voor zowel het katholieke als het niet-katholieke lezerspubliek was de *Katholieke Illustratie* een krachtig propaganda-instrument. Door de lezers te overtuigen van de noodzaak van missiewerk en door financiële middelen te verzamelen, stimuleerde het blad de uitzending van missionarissen en de vestiging van kerken, scholen en ziekenhuizen overzee. Artikelen zoals bijvoorbeeld over de oorspronkelijke bewoners van Borneo gaven blijk van een antropologische insteek, maar benadrukten het succes van missionering ten bewijze dat de vrome donaties werden gebruikt om gehoor te geven aan de bijbelse oproep 'alle volkeren tot aan het einde der aarde' te onderwijzen.⁹²

Als gevolg hiervan werden zwarte mensen weergegeven als inherent behoeftig aan bekering en beschaving. Zo gold het 'zwarte heidendom'

van een Haïtiaanse voodoo priester als bewijs dat er nog veel missiewerk nodig was.⁹³ Hoewel zwarte mensen werden geacht uiteindelijk een beschaafde status te verwerven, werden diegenen die daadwerkelijk westerse culturele codes kopieerden of die probeerden door te gaan voor westerlingen belachelijk gemaakt.⁹⁴ Een zwarte man die elegante kleding droeg of die zich oefende in zogenaamd beschaafde manieren, waaronder tandenpoetsen(!), werd weggezet als een lachwekkende mislukking.⁹⁵ Zelden verschenen positieve berichten over zwarte protagonisten in de *Katholieke Illustratie*, zoals het fotoportret van de fraai geklede gezant van Abessinië,⁹⁶ een bericht dat door Joseph en Marie in hun album werd geplakt.

Een ander vooroordeel was dat over zwarten als 'een verdwijnend ras'.⁹⁷ Gezien de reputatie van de zwarte mens als kannibaal was dat voor de lezer van de *Katholieke Illustratie* een geruststellende gedachte. Voor witte Nederlandse tentoonstellingsbezoekers maakte de verwachting dat zogenaamd wilde en primitieve mensen voorbestemd waren te verdwijnen de demonstratie van deze 'verdwijnende mensen' tot een opwindende ervaring. Het was een gevoel dat de amusementsindustrie handig uitbuitte. In tentoonstellingen van zogenaamd exotische mensen – een eeuwenoude traditie in Europees amusement –, in handelstentoonstellingen en missietentoonstellingen, werden 'echte negers' en andere natuervolken te kijk gezet ter lering en vermaak van het beschaafde publiek.⁹⁸ Afrikanen, Arabieren, Indianen uit Noord- en Zuid-Amerika demonstreerden er kunst, nijverheid, dagelijkse gebruiken en ceremonieën. Op dit punt is het interessant te vernemen dat in deze shows ook huwelijken tussen zwarte mensen mogelijkheden tot amusement verschaften. Slechts drie weken vóórdat Joseph en Marie zouden trouwen, versloeg de *Katholieke*

91 *Katholieke Illustratie* 63 (26-11-1928) 13, 26.

92 'Gaat en onderwijst alle volkeren tot aan het einde der aarde', *Katholieke Illustratie* 62 (30-11-1927) 10, 210; *Katholieke Illustratie* 55 (9-2-1921) 20, cover.

93 *Katholieke Illustratie* 64 (kerstnummer 1929) 47.

94 *Katholieke Illustratie* 57 (27-6-1923) 40, 484.

95 'De vorderingen der beschaving', *Katholieke Illustratie* 62 (7-12-1927) 11, 227.

96 *Katholieke Illustratie* 64 (27-11-1929) 9, 185.

97 *Katholieke Illustratie* 56 (19-4-1922) 30, 369.

98 *Katholieke Illustratie* 55 (20-10-1920) 4, 42-43; *Katholieke Illustratie* 62 (4-6-1928) 37, 825; Voor mensententoonstellingen: Richard Altick, *The shows of London. A panoramic history of exhibitions 1600-1862* (Cambridge MA en Londen 1978) 46; Raymond Corbey, *Wildheid en beschaving. De Europese verbeelding van Afrika* (Baarn 1989); Marieke Bloembergen, *Colonial spectacles: the Netherlands and the Dutch East Indies at the world exhibitions, 1880-1931* (Singapore 2006).

Illustratie het huwelijk van een Somalisch paar dat deel uitmaakte van een tentoonstelling in de Berlijnse dierentuin (!). De huwelijksceremonie, in het geval van de Afrikanen ironisch beschreven als 'formule', werd voltrokken in aanwezigheid van een aandachtig publiek dat vanaf de galerij toekeek. De journalist verlustigde zich in de verstreking van buitengewone details en beschreef het huwelijk als een handelsovereenkomst, waarbij de bruidegom 35 kamelen voor de bruid had betaald.⁹⁹

De bestudering van de mediatradiatie bij de verbeelding van zwarte mensen, zoals in de veelgelezen *Katholieke Illustratie*, werpt licht op de wijze waarop het Nederlandse publiek werd geïnstrueerd om zwarte mensen in 1928 te beoordelen. De aangeboden opvattingen in dergelijke nieuwsmedia bepaalden in belangrijke mate hoe het huwelijk van Joseph en Marie werd begrepen door zowel het lezerspubliek als het Hengelose bruiloftspubliek. Een vergroot inzicht in de waardering van zwarte mensen en het gebruik van stereotypen in nieuwsmedia ten tijde van het trouwen van Joseph en Marie, verklaart de enorme toeloop en het bevooroordeelde commentaar van de toeschouwers. Gezien de reputatie van zwarten in nieuwsmedia en in populaire cultuur als sensationeel amusement, kan de overmatige aandacht van de Hengelose bevolking voor het huwelijks van de 'echte neger' Joseph en de witte Marie worden geduid als die voor een spectaculaire show die men niet mocht missen.

Omgaan met vooroordeel en onwetendheid

In het collectieve geheugen van de inwoners van Hengelo nemen 'Menthol en Roosje' een pro-

minente plaats in. In jeugdherinneringen van ouderen verschijnen Joseph en Marie als een schilderachtig paar dat door de bevolking volledig werd geaccepteerd. De voortdurende herhaling van overgeleverde verhalen en anekdotes in mondelinge en geschreven geschiedenis heeft geleid tot de mythe van probleemloze Hengelose tolerantie van raciaal verschil. Het verhaal over 'de eerste neger van Hengelo' die trouwde met 'het mooiste meisje van de stad' is echter niet eenduidig.¹⁰⁰

Nadere bestudering van de herinnering van tijdgenoten onthult dat het leven voor een gemengd stel in Hengelo moeilijk kon zijn. Ofschoon Joseph en Marie een gelukkig huwelijk hadden, moesten ze het hoofd bieden aan roddel en uitsluiting. Familieleden en stadsgenoten getuigen van pesterijen door kinderen en volwassenen.¹⁰¹ Hoewel deze incidenten door de Hengeloërs in retrospectief als onschuldig worden beoordeeld, vormden de voortdurende grappen over zijn zwartheid of over hun huwelijk voor Joseph, Marie en hun familie een onaangename factor in hun dagelijks leven.¹⁰²

In de geruchten was een patroon te onderscheiden. Volgens deze verhalen was Joseph een alcoholist, een vechtersbaas en een rokkenjager.¹⁰³ Het waren beschuldigingen die voortkwamen uit de gangbare overtuiging dat zwarte mannen primitief waren, overseks en een gevaar voor witte vrouwen.¹⁰⁴ Vanuit dit perspectief was het te verwachten dat over Marie werd gepraat als over een vrouw met een bedenkelijke reputatie. In de provinciestad maakten haar stijlvolle kleding, haar make-up en haar huwelijk met een zwarte man dat ze zelfs als prostituee werd gekwalificeerd.¹⁰⁵ De kwaadsprekerij sloot aan bij het stereotiepe vooroordeel dat witte vrouwen die huwden met niet-witte mannen immoreel moesten zijn.¹⁰⁶

Naast pesterij en roddel gebeurde het ook dat Joseph en Marie nadrukkelijk werden genegeerd. Op straat of bij bioscoopbezoek waren er mensen die Joseph letterlijk op afstand hielden:

*Hij vertelde me eens, dat als hij op het trottoir liep, de mensen de straat overstaken naar de andere kant, om hem niet te passeeren op hetzelfde voetpad. [...] als hij in de bioscoop zat [waren] de plaatsen aan beide zijden van hem leeg. Niemand wilde naast hem zitten.*¹⁰⁷

Daarnaast was er 'hate mail' zoals de anonieme brief die hem de behandeling van negers in het

99 *Katholieke Illustratie* 62 (12-9-1928) 51, 1157.

100 Deze steeds terugkerende kwalificaties zijn problematisch omdat ze onbehagen en jaloezie uitdrukken over de zwarte vreemdeling die trouwde met het meest begeerde meisje uit de eigen kring.

101 Mevrouw J.W. Rudolphus, Delden (31-6-2006); De heer G.H. Vos, Hengelo (29-5-2006); GAH, Politie register, Dagrappporten (23-12-1947 to 25-12-1947).

102 Anoniem interview (31-5-2006). Mevrouw J.W. Rudolphus, Delden (31-6-2006).

103 Anoniem (16-5-2006).

104 De Hart, *Onbezonnen vrouwen*, 71; Geertje Mak, 'Seksueel vreemdlevingsverkeer', *Gaan en Staan. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* 21 (2001) 101-122; Rudie Kagie, '3 januari 1928. Drie Surinaamse verstekelingen komen aan in Amsterdam om artiest te worden. De huidskleur van de jazz' in: Rosemarie Buikema en Maaïke Meijer ed., *Cultuur en Migratie in Nederland Kunsten in beweging 1900-1980* (Meppel 2003) 101-102.

105 De heer R.J.A. Werkema, Hengelo (5-8-2006); Anonieme brief (16-5-2006); Anoniem interview (10-9-2007).

106 Betty de Hart stelt dat van gemengde relaties die tussen zwarte mannen en witte vrouwen het meest worden gevreesd. Als bedreiging van de maatschappelijke norm dient de vrouw dan ook te worden gestraft. De Hart, *Onbezonnen vrouwen*, 62 en 71.

107 Anoniem interview (31-5-2006).

zuiden van de Verenigde Staten toewenste.¹⁰⁸ Gezien de felle repressie en het wrede geweld tegen de zwarte bevolking aldaar, moet een dergelijke brief voor Joseph en Marie op zijn minst verontrustend zijn geweest.

In de omgang met dergelijke bejegeningen koos het echtpaar voor een ongewone aanpak. Terwijl gemengde echtparen, geplaatst tegenover onverdraagzaamheid, zich doorgaans conflictvermijdend opstellen,¹⁰⁹ leken Joseph en Marie in hun dagelijks leven en in de nieuwsmedia de confrontatie juist te willen aangaan. Mensen herinneren zich Joseph en Marie lopend over straat in Hengelo, ieder aan een andere kant van de weg.¹¹⁰ Door beide zijden van de weg te bewandelen, dwongen ze hun stadsgegoten om de aanwezigheid van ten minste één van de echtgenoten te erkennen. Terwijl het afzonderlijk over straat gaan ook kan worden geduid als confrontatievermijdend gedrag, was daarvan beslist geen sprake bij hun zondagse kerkbezoek waarbij ze stevast een opvallende entree maakten. Zodra de kerk was gevuld met gelovigen en juist voordat de mis zou beginnen, kwamen Joseph en Marie binnen om trots een plaats in te nemen, voorin de kerk waar iedereen hen kon zien. Het was dan alsof 'iedereen de adem inhield [...] Een koninklijk echtpaar kon hun het niet verbeteren'.¹¹¹ Door aan te geven dat ze letterlijk gezien mochten worden, eisten Joseph en Marie niet alleen hun plaatsen op in de kerkenbanken, maar ook in de Hengelose gemeenschap.

Sylvester ging als verkoper én als privépersoon confrontaties niet uit de weg. Zoals hij zich vrijmoedig uitsprak tegen racisme bij zijn verkoopdemonstraties, zo nam hij ook elders geen blad voor de mond. Dat werd niet altijd begrepen. In 1936 toonde Sylvester zich verontwaardigd over de Italiaanse invasie van Abessinië, een militair weerloos Afrikaans land. Zijn opvatting leidde in Hengelo tot het gerucht dat hij een lid zou zijn van de communistische partij.¹¹²

Mogelijk trok Sylvester zich het lot van Abessinië persoonlijk aan. Dat land stond voor zwarten uit de Caraïben al sinds de negentiende eeuw symbool voor de oorsprong van zwarte cultuur.¹¹³ Sylvester lijkt zich inderdaad minder door een nationale dan door een zwarte identiteit aangesproken te hebben gevoeld. In zijn advertenties claimde hij diverse nationaliteiten te bezitten, waarbij hij Californië, Florida en Abessinië als zijn geboortegrond noemde.¹¹⁴ Hoewel Sylvester door onduidelijkheid over

zijn afkomst de mysterieuze reputatie van 'Menthol' cultiveerde, is het mogelijk dat hij net als andere Caraïbische migranten zichzelf niet als Saint Luciaans typeerde maar als zwart, Brits of Caraïbisch.¹¹⁵

Eind jaren veertig resulteerde Sylvesters politieke openhartigheid in een bargevecht. In een discussie over de Nederlandse oorlog in Oost-Indië, de politionele acties, veroordeelde Sylvester het Nederlandse beleid als passend bij een volk van voormalige slavenhandelaren. In het gevecht dat volgde, raakte Josephs gezicht ernstig gewond door een bierglas.¹¹⁶

Sylvesters vrijmoedigheid zich te uiten over zijn politieke opvattingen kwam ook tot uitdrukking in de berichten die hij met Marie samenstelde. In advertenties en aankondigingen in kranten en tijdschriften stelden zij vooroordeel impliciet en expliciet aan de kaak. Deze toepassing van nieuwsmedia maakte het voor hen mogelijk om een publiek standpunt in te nemen tegenover wat anders een onbeantwoorde aanval op hun reputatie zou zijn gebleven.

Afgaande op de aard van deze berichten was na de oorlog de verdraagzaamheid van de Hengeloërs tegenover het echtpaar minder geworden.¹¹⁷ In de eerste tien naoorlogse jaren vormden de deplorabele economie, wederopbouw en woningschaarste een mogelijke voedingsbodem voor gevoelens van onbehagen en uitingen van racisme waarmee Joseph en Marie te maken kregen. In publieke mededelingen, soms ingekleed als reclameboodschappen, nam het echtpaar stelling tegen pesterijen en beledigingen. Enerzijds verwezen advertenties van 'Menthol' als vanouds op ironische wijze naar gebeurtenissen uit de recente geschiedenis. 'Menthol spreekt', bespote de nazi-slogans 'Der Führer

108 Ongedateerde teksten: Collectie de heer T. Klok, Hengelo (26-7-2006).

109 Dienke Hondius, *Gemengde huwelijken, gemengde gevoelens. Hoe Nederland omgaat met etnisch en religieus verschil* (Den Haag 2001) 315.

110 De heer G.H. Vos, Hengelo (12-5-2006); Familie H.J. Bisseling, Hengelo (2-12-2006).

111 Anoniem interview (6-11-2006).

112 De heer G.H. Vos, Hengelo (29-5-2006). Over een lidmaatschap van Joseph Sylvester van de communistische partij is niets bekend. Wel zou hij na de oorlog herhaaldelijk advertenties plaatsen in *De Waarheid*.

113 Barry Chevannes, *Rastafari. Roots and Ideology* (Syracuse en New York 1995) 33-34.

114 Bij een andere gelegenheid noemde hij zich zoon van een Afrikaanse vader. Anoniem interview (18-7-2007).

115 Abenaty, *St. Lucians and Migration*.

116 Familie H.J. Bisseling, Hengelo (2-12-2006). Brief R.G.W. Berends aan Marie en Joseph Sylvester (5-1-1948). Interview en collectie de heer T. Klok, Hengelo (26-7-2006).

117 *De Vrije Twentsche en Achterhoekse Courant* (4-9-1946); *Hengelosche Courant* 7-9-1946.

Advertentie van 'Menthol' in *De Waarheid* 29-1-1947.

Bron: Collectie de heer T. Klok, Hengelo

spricht' en 'Mussert spreekt'.¹¹⁸ De internationale politiek bood inspiratie voor teksten die klanten 'atoom-splits-konijnen' aanbeval of een slachtmethode die de nazi-leiders zou toekomen, die in 1945 en 1946 werden berecht door het Neurenbergtribunaal.

Daarnaast ontstonden advertenties die naast een ludieke toespeling ook een serieuze, persoonlijke lading hadden, met onderwerpen als rassengelijkheid, waardigheid en tolerantie. Een reclameadvertentie uit 1946 signeerde 'Menthol' als 'bewonderaar van Abraham Lincoln'. Deze verwijzing naar de afschaffing van de slavernij betekende tevens een oproep tot rassenverdraagzaamheid in het algemeen en voor Joseph en Marie in het bijzonder. Door zich te beroepen op bekende verworvenheden van zwarte emancipatie versterkten ze de legitimatie van hun eis. In weer andere advertenties gebruikte het paar de nazi-kwalificatie 'volbloedneger', een term waarmee Joseph inder tijd in kamp Schoorl was aangeduid, als geuzennaam.¹¹⁹ Voor een goed verstaander was het

duidelijk dat het racisme dat tijdens de oorlog als norm gold, voor Joseph en Marie nog niet tot het verleden behoorde.

In het najaar van 1946 stond naast Josephs reputatie ook de goede naam van Marie ter discussie. Een advertentie van de 'Volbloedneger' karakteriseerde hem als 'een man die iedereen in de ogen durft te kijken en tegelijkertijd de eer van zijn vrouw, en zijn reputatie hoog houdt'.¹²⁰ De boodschap had echter niet het beoogde effect. Enkele maanden later meldde een volgend bericht dat 'Menthol' zich terugtrok uit de pluimveevereniging vanwege een belediging aan het adres van zijn vrouw.¹²¹ Met dergelijke aankondigingen kregen niet alleen de personen en organisaties door wie de Sylvesters zich slecht behandeld voelden een publieke reprimande. Ook anderen werden erdoor gewaarschuwd dat respectloos gedrag tegenover Joseph of Marie niet zonder gevolgen zou blijven.

De sfeer bleef gespannen. Zes jaar later, in een advertentie bij de 27-ste verjaardag van Josephs aankomst in Hengelo, verklaarde het echtpaar opnieuw dat 'Menthol' kon buigen op een smetteloze reputatie. Weer bleek het nodig om roddel en vooroordeel een weerwoord te bieden. De tekst lichtte nog maar een keer toe dat: 'hoewel een neger vaak voor achterlijk doorgaat' hij verdient gerespecteerd te worden en het recht heeft zich uit te drukken op zijn eigen manier.¹²² De behoefte van Joseph Sylvester om gerespecteerd te worden en om zich als ieder ander vrij te kunnen uiten, kreeg hier uitdrukking in een emotionele oproep.

Conclusie

Ofschoon de nieuwsberichten over het huwelijk van Joseph en Marie Sylvester vooral hun kleurverschil benadrukten en waren vormgegeven volgens zwarte stereotypen, bewijzen de fraai versierde plakboekknipsels dat het paar tevreden terugblikte op de mediabelangstelling. Ze hadden bereidwillig meegewerkt aan diverse fotosessies en het resultaat stelde hen niet teleur. Werd deze keer vooral óver hen geschreven, bij latere contacten met de media zou het echtpaar nadrukkelijk zelf het initiatief nemen. Bij de analyse van etnische representaties in de verslaggeving van het huwelijk van Joseph en Marie bleek de combinatie van verschillende soorten bronnen vruchtbaar. Door de berichten te plaatsen in een mediatradiatie van zwarte mensen als spectaculair amusement, wordt het

118 'J. Sylvester, de bewonderaar van Abraham Lincoln' en 'Menthol spreekt' een advertentie-opgave bestemd voor *Nieuws van de Week*, te verschijnen 7-12-1946: HMOH, Collectie Joseph Sylvester, *Trouw* 16-11-1945. Interview en collectie de heer T. Klok, Hengelo (26-7-2006).

119 Advertenties in de privécollectie van de heer T. Klok, Hengelo en HMOH, Collectie Joseph Sylvester.

120 *De Vrije Twentsche en Achterhoeksche Courant* 14-9-1946. Collectie de heer T. Klok, Hengelo.

121 Advertentie in *De Waarheid* 29-1-1947. Ook in het *Hengelosch Dagblad* 25-4-1947 wordt nog naar deze kwestie verwezen. Collectie de heer T. Klok, Hengelo.

122 Nadruk in de originele tekst. Opgave van een advertentietekst. Collectie de heer T. Klok, Hengelo.

mogelijk om de overspannen aandacht voor het huwelijk te begrijpen. De in nieuwsmedia gehanteerde kwalificaties over zwarten bepaalden de verwachtingen waarmee het publiek en de pers het bruidspaar tegemoet traden.

De analyse van de berichtgeving over Joseph en Marie Sylvester, gerelateerd aan contextuele bronnen, ontmaskert de moderne mythe van probleemloze tolerantie van het echtpaar in Hengelo. Daarvoor in de plaats kan nu een genuanceerder verhaal worden verteld, dat kenmerkend is voor de reacties van mensen wanneer ze met nieuwkomers worden geconfronteerd.

De bestudering van het plakboek en van de persoonlijke en zakelijke correspondentie leidt tot de onverwachte identificatie van Marie als tekstschrijver en medevormgever van de 'Menthol'-advertenties. Zonder deze vergelijking zou Marie als auteur onzichtbaar zijn gebleven. Marie is prominenter aanwezig in interviews met familie- en stadsgenoten waarin over haar, vaak afhankelijk van de groep waartoe de informant behoort, al dan niet met waardering wordt gesproken. Terwijl Joseph als 'eerste neger van Hengelo' door zijn stadsgenoten met nostalgie wordt herinnerd, lijkt Marie haar huwelijk met een zwarte man nog steeds niet vergeven.

De door het echtpaar samengestelde publicaties bleken op meerdere manieren effectief. De advertenties van 'Menthol' maakten Joseph Sylvester in de jaren twintig en dertig tot een nationale bekendheid; ze bevorderden de verkoop van zijn producten; en, heel opmerkelijk, in de jaren veertig en vijftig verschaften ze het echtpaar een publiek platform voor een weerwoord op roddel en pesterijen. Het zijn bevindingen die de gebruikelijke aannames over minderheden in de media als weerloze objecten tegenspreekt.¹²³ Sterker, Joseph en zijn vrouw stelden zich uitgesproken weerbaar op.

In zorgvuldig voorbereide advertenties creëerden beide echtgenoten een herkenbaar imago van 'Menthol' en zijn producten, een logo dat vanaf het midden van de jaren twintig tot in de jaren vijftig ook duurzaam bleek. Advertenties en verkoopdemonstraties van 'Menthol' waren intelligent geconstrueerde boodschappen waarin bestaande vooroordelen over zwarte mensen werden gehegeld. Als een vrijmoedige nar bespootte hij witte én zwarte vooroordelen over etniciteit en nationaliteit.

Zoals altijd bij de afbakening van etnische identiteiten definieerde Joseph zijn ideeën over wit

en zwart in relatie tot zijn sociale en culturele omgeving. De vormgeving van zijn straatvoorstellingen was echter even ongebruikelijk voor het publiek op Saint Lucia als dat in Hengelo. Zijn theatrale verschijning, zijn humor en acrobatiek werden geïnspireerd door de zwarte artiesten van het toneel en de filmindustrie in de Verenigde Staten. Het is fascinerend – en voor die tijd uniek – dat hij als zwarte man vrijmoedig expliciete kritiek leverde op de dominante opvattingen over zwarte en witte categorieën. Het in advertenties verwerkte commentaar op politieke gebeurtenissen, aanvankelijk speels van karakter maar na de oorlog met een serieuze ondertoon, laat zien hoe het echtpaar zich verweerde tegenover vooroordeel en wangedrag. In advertenties en andere aankondigingen bepleitten Joseph en Marie grotere verdraagzaamheid, oproepen die ze kracht bijzetten door te verwijzen naar aanvaarde inzichten over rassenenancipatie. Anders dan veel etnisch gemengde paren, kozen Joseph en Marie voor een confronterende aanpak. Voor hen gold niet het motto van 'aanvaarding door ontwijking',¹²⁴ maar veeleer dat van 'acceptatie door confrontatie'.

Marga Altena is gespecialiseerd in de toepassing van beeldbronnen in historisch onderzoek. Na haar promotieonderzoek *Visuele strategieën. Foto's en films van fabrieksarbeidsters in Nederland (1890-1919)* (Amsterdam 2003), doceerde ze gendergeschiedenis en visuele cultuur aan de Vrije Universiteit en de Radboud Universiteit. Momenteel onderzoekt ze de constructie van etniciteit in Nederlandse nieuwsmedia rond 1900.

123 De inbreng van minderheden in de media is in Nederland nauwelijks onderzocht. Op enkele uitzonderingen na laten onderzoekers van de beeldvorming van etnische minderheden, de betrokkenen nauwelijks expliciet aan het woord. De Hart, *Onbezonnen vrouwen*, 28.

124 Hondius, *Gemengde huwelijken*, 315.